

УДК: 811.163.41'282.2(497.115 Призрен)
 811.163.41'367.622
 305-055.2:39(497.11)
https://doi.org/10.18485/kij.2017.64.1_2.13

ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ*
 Институт за српски језик САНУ
 Београд

Оригинални научни рад
 Примљен: 15.03.2017.
 Прихваћен: 15.04.2017.

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА ГРУПА ИМЕНИЦА СА ХИПЕРСЕМОМ 'УЛОГА ЖЕНСКОГ ЧЛАНА УЖЕ ПОРОДИЦЕ'^{**}

У патријархално устројеној заједници жена је имала периферни положај. Њени основни задаци су одгајање и васпитавање деце, обављање кућних послова и брига о мужу, а њено понашање прописано је патријархалним кодексом (смерна, честита, верна, послушна, понизна, вредна). Културни образац дефинише инфериорно место жене у кругу породице и ставља је на маргину друштвеног живота. Биолошке и социолошке улоге жене у традиционалној призренској породици веома су сложене и изнијансирание и нису подједнако рангиране. Повољнији положај жени обезбеђују улоге мајке, домаћице и свекрве, док незавидну позицију у породици имају невеста, нероткиња и ћерка. Стереотипне представе о жени запечаћене су у културном коду Срба Призренаца и на дијалекатској слици света репрезентоване лексичким јединицама дистрибуираним у редове са кохезионим семантичким обележјима 'супруга' (*жéна, домач'ица, вéзме*) 'невеста' (*снáа, невеста, младаневéста, нýса, нýска, и'ел'и́на*), 'нероткиња', 'породиља' (*лоўса*), 'мајка' (*мáти, мајка, мóна, нáна, дáда, мајки́ца, матеретина*), 'маћеха' (*мач'éа*), 'баба' (*бáба, мајка, мајч'ица, дáда, нáна, стáра, бáпч'е, нáнка, нáнч'е*), 'ћерка' (*ч'éрка, девојка, ч'éра, ч'ерч'ица, девојки́ца / девојч'ица, девојч'е, девојч'éнце*), 'пасторка' (*пасторки́ња*). Лексичку базу овог истраживања чини *Збирка речи из Призрена* Димитрија Чемериќића.

Кључне речи: социјална улога, женски члан породице, патријархално друштво, српски призренски говор.

* tanja77nis@gmail.com

** Овај рад настао је у оквиру пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (ЕДБ 178020), који се у Институту за српски језик САНУ реализује под руководством академика Слободана Реметића и уз материјалну подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Позиције које појединци заузимају у друштвеној структури пропраћене су низом норми које одређују понашање индивидуе, а тај скуп неписаних правила који произлази из вредносног система заједнице назива се друштвена улога, један од кључних појмова друштвене стратификације, којом је обухваћена „...свеукупност карактеристичног понашања, особина, емоција, ставова, вредности, итд., које друштво очекује или захтева од особе која заузима одређени друштвени положај. Основна функција социјалне улоге јесте да регулише и контролише понашање људи на одређеном положају, тако да друштво као целина складно функционише” (Требјашанин, Лаловић 2011: 124). Социјална улога је скуп активности које се преплићу са активностима других људи. Извођење улога увек укључује друштвене односе, јер свака улога претпоставља још једну реципрочну улогу која јој је придружена (муж – жена, родитељ – дете, наставник – ученик, лекар – болесник, продавац – купац, вођа – следбеник, господар – слуга, итд.). Скупом комплементарних улога људи су повезани у различите друштвене групе, које се састоје од међусобно испреплетаних улога. Стабилни интерактивни односи темељ су чврсте социјалне структуре.

Један друштвени положај најчешће је повезан са више улога које формирају сет улога. У савременом друштву долази до усложњавања улога, нарочито улога жене (супруга, мајка, домаћица, пословна жена, друштвено и политички ангажована). Родна равноправност изједначила је донекле породичне и друштвене улоге мушкарца и жене, што неизбежно доводи до конфликта улога, јер се јавља неслагање између идеалне улоге и реалног извођења улоге (актуелног понашања). Традиционално друштво, какво је било призренско пре једног века, познаје јасно издиференциране улоге, засноване на патријархалном моделу понашања и обичајним нормама. Разлике имају своју генетичку основу, засноване су на наслеђу и резултат су културне елаборације (Рот 2010: 59). Жена је остваривала научене улоге у кругу уже и шире породице, а приоритетне улоге мушкарца биле су везане за аспекте живота ван куће, за пословно деловање и друштвене видове активности. С обзиром на то да је друштвена моћ била расподељена међу мушким члановима породице, жена је у примарној социјалној групи имала периферни положај. Њени основни задаци су одгајање и васпитавање деце, обављање кућних послова и брига о мужу, а њено понашање прописано је патријархалним кодексом (смерна, честита, верна, послушна, понизна, вредна). Културни образац дефинише инфериорно место жене у кругу породице и ставља је на маргину друштвеног живота. Биолошке и социолошке улоге жене у традиционалној призренској породици веома су сложене и изнијансиране и нису подједнако рангиране. Повољнији положај жени обезбеђују улоге мајке, домаћице и свекрве, док незавидну позицију у породици имају невеста, нероткиња и ћерка. Стереотипне представе о жени запечаћене су у културном коду Срба Призренаца и на дијалекатској слици света репрезентоване лексичким јединицама дистрибуираним у редове са кохезионим семантичким обележјима ’супруга’, ’невеста’, ’нероткиња’, ’породиља’, ’мајка’, ’маћеха’, ’баба’, ’ћерка’, ’пасторка’. Лексичку базу овог

истраживања чини *Збирка речи из Призрена* Димитрија Чемерићића.¹ Корпус је допуњен јединицама које налазимо у *Регистру речи из Призрена* у студији С. Реметића о српском призренском говору (Реметић 1996).

2. Семантичка компонента 'супруга' у синонимски низ интегрисе лексеме *жена*, *домач'ица* и *везме*.²

Чланови синонимског пара *жена* и *домач'ица* семантички су и стилски конкуренти. Основно значење лексеме *домач'ица* у Призрену је „супруга”, чиме је директно маркирана примарна улога супружнице – да управља домом и води кућанство (*Сирџа тај Станко, ка му умре домач'ица иде ка да је изгубен. – За домач'ицу узјеја јену јабанџ'ику*). Лексема *жена* (*Жена кучу држи, а муж је мисефир. – Напуштија жену, те донџа милосницу у кучу. – Жена прџви куч'у, жџна гу и трџје*), а секундарним садржајем корелира са номинативном вредношћу лексеме *домач'ица*, којој је функционално подређена. Контекст у којем је лексичка ознака *жена* ситуирана открива поимање старих Призренца о улози удате жене и супруге, чији је главни задатак у породици да обавља кућне послове и да „држи кућу”.³ Жена се друштвено позиционира у зависности од тога колико је предана кући и породици и на који начин своје обавезе извршава, јер јој се приписује сва одговорност у очувању породице.⁴ Законита супруга се фигуративно номинује турцизмом *везме* (тур. *vezne*), чије је основно значење „фишеклија”. Необичну метафору, која се само у Призрену јавља (Петровић 2012: 92–93), можемо довести у везу са семантичком трансформацијом на релацији пушка → мушкарац, која је продукт традиционалне представе о мушкарацу – јунаку, глави породице. Улога жене – супруге, према архаичном схватању мушко-женских односа, поистовећује се са фишеком у којем се чува барут на основу узајамне повезаности пушке и муниције, пренесено мужа и жене. Жена је, попут практичне и лагане фишеклије опасане око струка, увек при руци и од кори-

¹ Богатство језичких факата у којима је поузвано и до детаља рефлектована слика света Срба Призренца налазимо у *Збирци речи из Призрена* Димитрија Чемерићића, која садржи близу 16 000 лексикографских одредница. Оригинална, рукописна верзија речника чува се у Институту за српски језик САНУ као део лексичке грађе за *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Захваљујући ажурности С. Петровић и Т. Тасовца, целокупна картотека је 2013. године добила свој електронски облик. У оквиру Платформе за транскрипцију старог рукописног наслеђа Чемерићићева збирка је дигитализована и преко интернета постала доступна стручној и широј јавности (<http://prepis.org>).

² Чемерићић у лексикографски опус укључује лексему *подруђа* „жена, супруга”, која припада искључиво слоју рускословенске црквене лексике.

³ У корену лексеме *жена* налази се индоевропско **ǵen-* „рађати”, тако да је функција рађања определила њен назив. Етимологија речи наводи на реконструисање положаја жене у примитивној индоевропској породици, где је жена – дружбеница мужа схваћена као „рађалица” (Skok III: 677). Констелација патријархалних породичних односа на Балкану вуче трагове индоевропске прошлости, где је одрживо архаично поимање мужа као господара (ие. **ten-* „мислити > господарити”) и жене чија је основна улога у браку да рађа потомке.

⁴ Одступање од културног стереотипа покорне и поузване супруге води разарању породице и пропасти куће.

сти свом супружнику. Подређена и јасно прописана улога супруге избија у први план и у фигуративном значењу.⁵

3. Посебну улогу у патријархалној породици има недавно удата жена, обележена синонимима *снаа*, *невеста*, *младаневеста*, *нуса*, *нуска*, *ц'ел'ина*.

Удајом девојка стиче формално већи углед, али је њен положај за првих годину дана у новој породици несигуран и нереспектабилан. Она је подређена мужу, мушким члановима породице и старијим женама, а своју инфериорност ритуално и јавно демонстрира вербалним и невербалним обрасцима понашања (стидљивост, покорност, повученост, смерност) (Требјашанин 2009: 178). Због специфичног положаја колектив јој је наметнуо посебне називе како денотативног, тако и конотативног садржаја, у којима долазе до изражаја културни код, социјални менталитет и когнитивне карактеристике језичке личности призренског говора. Неутралну значењску вредност „удата млађа жена” реализују лексеми *снаа*, *невеста* и *младаневеста*. Позиција снахе процењује се у односу на остале чланове породице, па је значење именице *снаа* (прасл. *snъha) интерпретирано семемом у којој су регистрована подзначења „а. синовљева жена; б. братовљева жена; в. удата млађа жена”. Блиска повезаност, сличнозначност и упућивање на истог референта обезбедили су сваком од подзначења примарну вредност, с тим што се дијакхронијска предност може дати значењу под а (*Рóсу нéмој ти да гу питаиш за Манéта зе ч'е се застрáми па нéч'е ти кáже, нека гу пита снаá Ц'екини́ца. – Снаá ми íде на гóсте у рóд, па гу дóшла сéстра да понéсе сáндък сьс рýбу. – Зб́ве пó милýјеф снаý Митíну зе снаý Миланóву*). Проширењем смисаоног садржаја изван примарне релације (свекрва – снаха) успоставља се посебан тип везе међу значењима – симилисемија.⁶ Овај модел може се применити и на значењску структуру номинације *младаневеста* (прасл. *nevěsta) „а. невеста на дан свог венчања; б. недавно удата жена” (*Младаневéста нé се тýра у нбч'ве за годíну. – Нáша младаневéста óтиде у рóд*).⁷ У значењу под б. назив има функционалну примену у традиционалној формули обраћања старијих жена млађој

⁵ Емотивна дистанца вербално се манифестује у међусобном ословљавању. Женино име је табу, као и било који вид јавног испољавања блискости и наклоности према њој (*Да те вíкне тебе, Цвéто, на íме мýж, ка-сб́ге што вíкав?! Снаó, ме вика́ја мýж... Умрéја, жи́в-ми веј-óч'и, нéје рекна́ја óн: Цвéто!* (Реметић 1996: 453, 454)).

⁶ Термин *симилисемија* у уводи Д. Гортан Премк да њиме означи појаву широкозначности лексема, сродну платисемији, која почива на сличности двају значења, а везује се за примарно значење именица (Драгићевић 2007: 137, 186).

⁷ У сврљишком говору запажа се комуникативна прецизност у употреби народних термина *младаневеста* и *невеста*. *Младаневеста* је невеста у актуелној улози у систему свадбеног обичаја, а *невеста* у неодређеном трајању (Богдановић 2011: 177). На косовско-метохијском ареалу дистинкција између ова два појма успоставља се у оквиру семантичке структуре лексема *младаневеста*, која секундарном реализацијом ступа у синонимски однос са истозначницама *невеста* и *снаа* (Елезовић I: 413).

удатој, чиме се наглашава њен подређени положај у хијерархији по старешинству и периферни статус у патријархалној организацији брачног и породичног живота (*Што ч'џниши, младаневџсто?*). Специфична улога номината повезана са адопцијом младе невесте у нови дом значењу лексеме *невеста* даје различите дијахроничке димензије, што компликује етимолошко тумачење ове речи („најновија (*снаха*)”, „непозната”, „неоплодена”, „непродана жена”, „невидљива” (Skok II: 515)). У словенској етимологији као највероватније и најпоузданије прихваћено је схватање по којем је реч сложеница од негативног префикса *ne-* и од партиципа глагола **ved-ti* „знати” – „непозната”, где се препознаје веза са народном обичајном праксом да се невести, првих дана по доласку у младожењин дом, обраћа као непознатом човеку (Skok, Gluhak, Фасмер). Неизговарање њеног имена значило је заштиту од злих духова (Gluhak 1993: 437–438), тако да у дубоко укоренењем митским представама о демонској аури која је прати (Богдановић 2011: 179) треба тражити разлог синонимске парадигме у овом микроскупу (*Преклања се ка неџста*). Номинацијама словенског порекла придружују се позајмљенице *нуса* (алб. *nuse*) и *џ'ел'ина* (тур. *celin*, поред *gelin*), које попуњавају денотативни семантички садржај експресивним семама. Албанска номинација за невесту у Призрену ситуационо је ограничена и експресивно обојена. Припада разговорном дискурсу и користи се у говорној ситуацији чији су учесници жене. У шалљивом али пристојном говорном поступку субјекта говора, који невесту у породици означава лексемом *нуса*, активирају се функционално-стилске и емотивне компоненте, тако да овај контактни синоним има изражену експресивну вредност и служи као стилска резерва (*Узни рабџту на рабџтај, што си се уговџла ка да си ни нџса. – Ада, нџса ни је џна. – Добро дџшла, нџсе. Што ч'џниши, како си? – Што ви чџни нџса?*). Формалним обележјем, суфиксом *-ка*, интензивира се хипокористична нота мотивне именице и исказује наклоност и симпатија номинатора према објекту именовања у фамилијарној говорној ситуацији (*Дџ си, мџре нџске, џткџ[t] те нџсџм видџја. – Да л'и цел'џваши рџку, нџске, ама по старџнски, а нџ ка сџгаишџе снаџе?*). Експресивна вредност турцизма *џ'ел'ина* контекстуално је условљена. У сфери фолклорног стваралаштва, где је лексема функционално веома фреквентна, запечаћен је колективни доживљај емотивног стања невесте и формиран стереотип тужне младе *Аман, мџја џ'ел'ино / Што ти л'џце стамнџло / Аман, мџја џ'ел'ино / Што ти кџсе мрсџне* (нар. песма). – *Узџја сџм џ'ел'ину / Свако јџтро плач'киџу / А што ти је, џ'ел'ино / Те си тако плач'киџа / Кџга жџл'иши од рџда?* (нар. песма)). Култ жалости због растанка са породицом дубоко је утиснут у денотативном садржају. Конотативни потенцијал активира се у разговорном дискурсу, где се лексема употребљава као прекор и где добија погрдну нијансу (*Узни нишито на рабџтај, што си се уздрџч'џла ка џ'ел'ина*). Негативни аспект значења „невеста” манифестује се у вези са њеним обавезама у новом дому. Секвенце из говора предочавају да она није оптерећена кућним пословима, али да има обавезу да двори, слуша и поштује старије укућане. Покорност и респект показивала је низом ритуалних радњи: устајањем пре осталих, поливањем укућана приликом умивања, прањем ногу свекру, свекрви и

осталим члановима породице⁸, одласком на спавање након што сви укућани легну. Њене улоге у првих годину дана прожете су обредно-магијским ритуалима и усмерене ка једном циљу – здравом потомству.⁹

4. Способност рађања била је од изузетне важности и у породици и у широј друштвеној заједници, тако да је неплодност сматрана најстрашнијом околношћу која је могла да задеси жену у патријархалном браку. Традиционално негативни однос друштва према јаловој жени у српском призренском говору сведен је на номинацију *нероткиња*.¹⁰ Одсуством пејоративно маркираних јединица у *Збирци речи из Призрена*, којима се, иначе, нероткиња жигоше у српским дијалектима, и избегавањем детаљнијих информација о појму и његовим народним интерпретацијама, Чемерићи донекле профилише менталитет Призренаца и обликује језичку личност носилаца говора. Искључивањем експресивних вербализација ствара се табу, али се истовремено стиче утисак о солидарности колектива са женом која није имала среће да се оствари у улози мајке и тежњи да јој се стање додатно не отежава. Жена која није у ситуацији да материнством обезбеди повољан статус у емоционалном бићу призренских Срба изазива пре сажалење него презир и омаловажавање и таквим емотивним односом одише њихово језичко сазнање.

5. Рођењем детета, нарочито мушког, жена стиче углед и поштовање и боље се позиционира у породичној хијерархији. Жена која се скоро породила у Призрену се именује турцизмом грчког порекла *лоуса* (тур. *lohusa*, *loğusa* < грч. *lechō*) (*Још не искáча она на сокак, лоуса је*). Компонента 'породиља' имплицитно је садржана у семема „жена која први пут рађа”, лексикализованом сложеницом *првороткиња* (*Тáч'е је првороткиња*).

У периоду непосредно пре и после порођаја постојао је систем табу-прописа којих се жена морала придржавати како би заштитила себе и свој пород од разноврсних злих утицаја.¹¹ Низом забрана и позитивних и негативних ма-

⁸ У прву среду по венчању невеста је обавезно прала ноге свекру и свекрви, младожењином стрицу и стрини, младожењиној браћи и њиховим женама, удатим заовама. Ноге се перу водом и сапуном, а бришу пешкиром званим *дишема* или *дишема*, нарочито израђеним за ову прилику. Сви дарују невесту, спуштајући дар у лавор. Свекар и свекрва је дарују дукатима, девер прстеном, а остали металним новцем. За добијене новце невеста купује ниску дуката за фесић на глави или за огрлицу (Чемерићи).

⁹ У вези са основном улогом невесте – рађањем деце – у Призрену је постојао обичај да се невеста „тура у нач'ве”. Контакт невесте са наћвама у новом дому у словенској народној традицији Н. Чаусидис објашњава на два начина: као интенцију да се помоћу чина седења у наћве на младу пренесе продуктивна, тј. „фертилна” функција наћви или као поступак контакта с духом породице у коју девојка долази, тј. пренос тог духа на њу посредством наћви као симбола „фактора рађања” те породице (Чаусидис 2010: 134).

¹⁰ Лексема *јаловица* овде искључиво има анималну референцију и припада асоцијативном пољу са архисемом 'животиња'. Чемерићи чак прецизира денотата – „неплодно живинче”. Особа која не може да има порода, која не може да створи потомство, квалификује се придевима *јалов / јалова* и *бешч'едан, бешч'една* (*Бешч'едне мџж и жџна ч'ине све да добију децу* (Чемерићи)). С. Реметић бележи *суок'рл'а* (Реметић 1996: 404).

¹¹ Појмовни апарат у вези са трудноћом сведен је на минимум, тако да код Чемерића нема назива за гравидну жену.

гијских правила, која су се заснивала на представи о кружној релацији између породиље и сила хтонског света, регулисано је понашање жене у актуелним околностима, што посредно детерминише њену улогу у примарној групи. Породиља се првих четрдесет дана по порођају сматрала „нечистом”, у дослуку са демонима, и тиме опасном по своју околину и зато је било потребно да се ритуално „очисти” (Требјашанин 2009: 57). Магијско чишћење врши се низом обреда. У градској призренској средини очувао се обичај бабина, који се састоји у обредном обиласку детета и породиље од стране рођака и комшија првих дана по дететовом рођењу.¹² Основна функција бабина је непрестано бдење над породиљом и дететом, с обзиром на веровање да зле силе облећу око њих. У ретким случајевима када остаје сама, поред њеног кревета мора стајати метла (Чемерикић). С обзиром на то да је рођење детета не само биолошки догађај, већ и социолошки и религиозни феномен, веровало се да је то критичан период у коме је читав колектив изложен натприродним опасностима, па се цела заједница укључивала у спровођење магијских, одбрамбених мера од утицаја демона и у заштити од магичне „инфекције”. „Обичаји и обреди који прате рођење детета пружају ону неопходну стабилност родитељима детета, али истовремено помажу широј друштвеној заједници да у овој изузетној, критичној и помало мистичној ситуацији очува своју кохезивност и интегритет. Ритуалима којима се

¹² „Посете породиљи чине се само дању и то до подне. Не ваља ићи у посету поподне, јер се верује да такве посете могу проузроковати несрећу новорођенчету или мајци. У посете иду искључиво жене и то у првих седам дана од порођаја. Жене у жалости не иду у посету пре но што истекне четрдесет дана од узрока жалости. При овим посетама, поред редовног послужења (ратлук, ракија, кафа), обавезно се служи и врста слаткиша званих *тигањице*. У ранија времена тигањице су служене само кад је новорођенче било мушко, а касније је уведен обичај да се служи и кад се роди девојчица.

Обавезно је да се новорођенче дарује златном или сребрном паром, а женска родбина га дарива и стварима. Родбина доноси породиљи и колаче. Породиљина мајка дарује стварима и породиљу и њеног мужа, и носи сахан тигањица породиљи и њеним укућанима. Гошће које нису у родбинској вези са породиљом, поред даривања новорођенчета новцем доносе породиљи симите. Обичај је да се све ствари дароване новорођенчету поређају на конопцац у породиљиној соби и тако стоје изложене седам дана након порођаја.

Треће вече по порођају приређује се гозба у народу позната под називом *треч'и ноћ'*. За ову гозбу шаљу се нарочити позиви сродницима и пријатељима. Вечера се приређује касно увече, да би трајала после поноћи. Пред саму поноћ, баба по оцу, а ако ње нема, *нана*, доноси новорођенче у повоју. Новорођенчету је први пут обучена кошуља, која, по обичају, мора бити израђена од рукава кошуље његове бабе по оцу. Кошуља од чијег се рукава израђује кошуља за новорођенче мора бити стара – да новорођенче доживи дубоку старост, тј. „за век”. Жена која је донела новорођенче предаје га деди по оцу, а ако њега нема, онда најстаријем мушкарцу који је за софром. Он га дарива златном или сребрном паром коју ставља у повој, па га даје особи десно од себе, која га такође дарује, и тако редом док не обиђе целу софру, док не дође у руке првог мушкарца који га је узео и који га враћа жени. Жена га односи мајци, која је у својој соби и не присуствује гозби. Новац којим је овом приликом даривано дете не скида се с њега, већ остаје онако како су га дародавци оставили. Кад се новорођенче легне у колевку, под главу му се стави женски фес са дукатима. *Треч'и ноћ'* се приређује јер се верује да те ноћи у поноћ суђаје одређују новорођенчетову судбину, и да је потребно да у то доба буде будна цела кућа, и новорођенче, у време када му се одређује судбина. Остављање дарованог новца на новорођенчету и стављање женског феса под његову главу имају за циљ да га суђенице не виде „суо”, већ са златом и сребром” (Чемерикић).

дочекује принова обезбеђује се повратак психолошко-друштвене равнотеже која је постојала пре овог радосног догађаја” (Требјашанин 2009: 46).

6. Најзначајнија улога жене у традиционалној култури јесте улога мајке. Типизираних полних улога жена реализује кроз однос са својом децом, што је семантички изражено дефиницијом „жена у односу на дете које је родила”, која у Призрену одговара номинацијама *мати*, *мајка*, *мо̀на*, *на̀на*, *да̀да*, *мајкица*, *матерџина*.¹³

Стожери синонимског реда око којих су груписани дијалектизми са идеографском вредношћу 'мајка' јесу *мајка* и *мати*. Етимолошку неутралност задржала је лексема *мати* (прасл. *mati) (*Не ме пу̀шч'а ма̀ти*. – *Ц'їбе ми останало од матере*. – *Оди матере своје, л'о̀чко мо̀ја*. – *Идем у матере*. – *Ма̀ти гу да̀де своје диміје од л'а̀ура те она са̀иши себе ту̀ј ал'їну*. – *Ма̀ти бѣше ка̀ил' да гу да̀де, ама о̀тац не гу да̀ваше за њѣга*). Са њом се семантички изједначила првобитно деминутивна изведеница *мајка* (*маџка > *тајка*) (Skok II: 389) (*Што ти је, мајко, што те бо̀л'и?* – *Не, ма̀јко, не спѝјем, теке тако ч'у̀тим*. – *Оди при ма̀јке, лу̀тко ма̀јкина*. – *Ма̀јка Ма̀ру на да̀леко да̀ла / На да̀л'еко ч'етіри ко̀нака* (нар. песма). – *Трѣч'и о̀фч'ар гу се мо̀л'и / Пу̀шч'ај мене, Ша̀р-па̀нино / Имам ма̀јку што ме жа̀л'и / Ма̀јка жа̀л'и да̀р до вѐка* (нар. песма). – *При ма̀јка мѐсто јо̀ш ни је́дн сїн не́је изгуби́ја* (нар. посл.)). У дијахронијском континууму полазна експресивност деривата је неутралисана, тако да именица *мајка* циркулише као стилски неодређена доминанта. Њен хипокористични историјски потенцијал, екстралингвистички поткрепљен улогом коју мајка има у словенској култури, огледа се у компатибилности са деминутивним суфиксом *-ица* – *мајкица* (*Оди, мајкица ч'е ти врже завијач*). Мајка има важну улогу у развоју деце и њиховој социјализацији на млађем узрасту и, за разлику од оца, она заступа начело разумевања, саосећајности, безусловне љубави и праштања, а у свом односу према деци је блага, нежна, топла и срдачна (Требјашанин 2009: 187). У патријархалној породици деца су емотивно веома везана за мајку и та се приврженост женском родитељу у призренском вокабулару испољава дечијим редупликацијама – *на̀на*, *да̀да*. На функционалну дистрибуцију ових именовања утиче стилска употребљивост, односно експресивна компонента. Високу фреквентност у градском говору и народним књижевним формама остварује лексичка јединица *на̀на* (*На̀на ми сви́ла диміје*. – *Ні̀на, ні̀на, мо̀ј лу̀ди Дејане / Да би на̀не го̀л'ем порасна́ја / И до ко̀њи и до о̀стре са̀бл'е / Да би на̀не ца̀рсто притисна́ја* (нар. песма). – *Мо̀ре слу̀нце за̀ц'е / Ца̀нџм, слу̀нце за̀ц'е / Међу две планине, на̀не мо̀ри / Меџу две планине* (нар. песма). – *На̀на на та̀ту, та̀та на на̀ну, де́ца гологла́ве* (нар. посл.)). Лексема *да̀да* не припада урбаном идиому. Са значењем „мајка” користи се у околини Призрена, а у граду карактерише разговорни стил досеље-

¹³ Идеализован фрејм мајке, према Лејкофу, има пет домена: генетички домен (мајка је жена која предаје генетички материјал детету), домен рођења (мајка је жена која рађа дете), домен одгајања (мајка је жена која одгаја дете), генеалошки домен (мајка је најближи женски рођак), брачни домен (мајка је очева жена). Фрејм мајке показује дубока веровања говорника о улози мајке и породице у друштву (Драгићевић 2007: 93).

ника са села (*Иди, вѣкни даду. – Даде, дај ми м'ало л'ѣба*).¹⁴ Основна улога мајке је непрестана брига о деци. Чак и минимално одступање од стереотипа социјум негативно маркира пејоративном изведеницом *матеретина* (*Враг да гу изеде туј твоју матеретину што те нушч'а таквога на сокак*). Неутрално номинативно значење „мајка” има турцизам *мона* (тур. *mana*) (*А: Де си била, Цвето? Б: Била съм у м'оне. – М'оно, дај ми м'уцко л'ѣба. – Вика те м'она*), код којег је дошло до потпуне десемантизације и замене изворног садржаја „баба”, на шта је највероватније утицала употребна искоришћеност у обраћању (Бјелетић 1995: 2008).

Примарна реализација именована *мајка* и *мајкица* у српском призренском говору „очева или материна мати” (Чемерикић) темељи се на изванјезичкој стварности и реалној подели женских улога у кругу породице. Више него мајка деци је посвећена баба, а њена специфична улога у одгајању деце и интензивна емотивна веза са унуцима на језичком плану резултирају лексичким паралелизмом, семантичким укрштањем и диференцијалном функционално-стилском компонентом. Разговорном дискурсу примерене су хипокористичне форме, којима се у језичким ситуацијама илуструје интиман однос унука са бабом. Објективна језичка стварност показује уздржанији однос према мајци употребом лексичке ознаке *мати*, док је мајка у истом значењу ограничена углавном на фолклор.

7. Преузимање улоге мајке лингвистички је изражено семемом „очева жена у односу према његовој деци из претходног брака”, којој је еквивалентна лексичка ознака *мач'ѣа* (*Да је мач'ѣа д'обра у башич'у би се сејала* (нар. посл.). – *К'ој не сл'уша м'атер, ч'е сл'уша мач'ѣју* (нар. посл.). – *Не м'ож да б'иднеш ј'едному м'ати, а др'угому мач'ѣја. – Д'ала съм мач'ѣје. – Вид'ела съм Том'ину мач'ѣју*).

Социјална улога маћехе у призренској култури подлеже предрасудама, које су, највероватније, произашле из негативног колективног става у вези са поновном удајом / женидбом и доласком друге жене на место бивше супруге и мајке. Мит о окуртој маћехи формиран је на основу нејасних очекивања везаних за функције које замењује у односу на дете / децу и друштвене процене до ког степена она преузима улогу у родитељству. Стереотип о злој маћехи запечаћен је у менталним представама и језичком сазнању Призренаца и експлицитно исказан у кратким фолклорним формама као синтеза укалупљеног традиционалног мишљења. Негативна конотација прати и језичку јединицу којом је појам маћехе лингвистички обележен од њеног постанка у прасловенском језику (пејоративна изведеница на *-jeha* од корена **mat-* (Skok II: 346)). Према наводима А. Глухака прасл. **matjeha* потиче од индоевропског компаратива **mat(r)-jes*, односно *mât-je-sâ*, „што је у овом случају значило 'сличан матери'” (Gluhak 1993: 393). Експресивни контраст између лексема *мати* / *мајка* и *мач'ѣа* назире се још у њиховој етимологији, а појачан је културно-историјским и асоцијативним наносима у значењу лексичке јединице *мач'ѣа*. Лексички фон којим је употпуњено

¹⁴Чемерикић указује на функционалну и ареалну лимитираност примарне семантике лексеме *дада* („Само у околним селима, а у вароши само код скоријих досељеника са села”).

њено значење базира се на колективној експресији, на шаблонизованим типским представама и архаичним уверењима говорника. Наведеним садржинским елементима лексема *мач'еа* супротставља се лексемама *мати* и *мајка*, мада њихов парадигматски однос у лексиколошкој теорији није до краја разрешен (Драгићевић 2007: 265).

8. Значајну улогу у подизању и одгајању деце има „мајка оца или матере”, означена именима *баба*, *мајка*, *мајч'ица*, *дада*, *нана*, *стара*, *бапч'е*, *нанка*, *нанч'е*.

Важну функцију у васпитавању деце има очева мати, јер она са њима проводи највише времена и док је мајка заузета кућним пословима, деца су на њу упућена. „Слично као и мајка, а често још и више, баба је према унуцима блага, нежна и попустљива” (Требјашанин 2009: 188), а такав емотиван однос на дијалекатској слици света манифестује се редуплицираним речима из дечијег говора (*баба*, *дада*, *нана*) и серијом хипокористика (*бапче*, *нанка*, *нанч'е*). Примарним идентификационим обележјем 'стара' (,1. стара жена, старица; 2. мајка оца или матере; 3. ташта” (Чемерикић)) лексема *баба* улази у домен родбинских односа, првенствено да денотира везу између очеве или материне мајке и њихове деце (*Што ти ч'и́ни ба́ба, мо́ри Са́ндо? – Одне́си и да́ј ба́бе у ру́ке*). Поименичавањем придева *стара*, сема која носи податак о животном добу жене модификује се у семантичко генерацијско обележје које детереминише позицију бабе у породичној хијерархији и посредно указује на ауторитет који је годинама и положајем стекла (*Стара́ не́ беше́ до́ма. – Стара́ ни да́ ч'у́је за два́л'а́ње. – Ни́кој не смеја́ше да мрдне́ от ста́ре*). Блискост и топлина између бабе и унука на когнитивном нивоу испољава се кроз идентификацију социјалне улоге мајке и бабе, што на језичком плану реперкусира употребом истих лексема за означавање различитих породичних релација – *мајка* (*Иди ма́јке да ти да́де л'е́пца. – Оди́ при ма́јке сво́је*), *мајчица*, *дада* (*а́да ми је мо́ја. – Иди́ при да́де*), *нана* (*Де́ си би́ла, у на́не л'и́ си би́ла, мо́ри?*), или хипокористичким облицима именице *нана* „мајка” – *нанка* (*Теза-Ма́рина на́нка ти до́шла на ажџ'ел'ди́ју. – На́нке Тетинч'ето́ве сџм гу ре́кла. – Оди́ при на́нке сво́је, би́ро. – Питала́ сџм на́нку Кости́ну*), *нанч'е* (*Кости́но на́нч'е не ч'у́је. – Поздра́ви му се на́нч'ету. – У на́нч'ета́ л'и́ си би́ја, мо́ре Ве́со?*). Формални елементи експресивности експлицирају и интензивирају емотивну компоненту, која је, иначе, присутна у садржају лексеме *нана*. Хипокористичку вредност реализује наставак -ка у експресивној ознаци *банка* (*Поздрави́ло ти се те́за Мари́но ба́пч'е. – Искáч'ај од Кости́нога бапч'ета́*).

9. Женско дете (у односу на своје родитеље) номинује се језичким јединицама *ч'ерка*, *девојка*, *ч'ера*, *ч'ерч'ица*, *девојкица* / *девојч'ица*, *девојч'е*, *девојч'енце*.

У патријархалној заједници женско дете је мање вредновано од мушког и свој низак статус осећа кроз социјалну афирмацију током одрастања. Улога девојчице је унапред задата и она је учи угледајући се на мајку. Од малена се припрема за напуштање родитељске куће и улогу супруге. Кћи је усмерена на активности мајке и са њом гради посебан емотивни однос. Узајамна приврженост и саосећање помажу

кћери да се идентификује с мајком и обезбеђују јој повољан психички развој у патријархалној средини, која својим дискриминаторским правилима и ниским вредновањем жене поткопава самосвест и самопоштовање женске деце (Требјашанин 2009: 188). Чврста емоционална веза између мајке и ћерке, кодирана у колективном памћењу и језичком сазнању Срба Призренаца, проналази свој лирски израз у народној песми и афективном говорном чину. Окосницу синонимског реда чине номинације неутралног садржаја *ч'ерка* (*Без твојега говења свема у куч'у не ч'екај њиан милос, тој да ти је дајма на памет, ч'ерко*. – *Ч'ерко моја, кажи черке твоје...* (нар. загонетка). – *Сбг му се верила ч'ерка* (Реметић 1996: 348). – *Без твојега говења свема у куч'у, не ч'екај њиан милос, тој да ти је дајма на памет, ч'ерко*. – *Вика ме стареја ч'ерка* (Реметић 1996: 370). – *Ч'ерка му је ка свезда* (Реметић 1996: 406) и *девојка* (*Тодору кондури'ије девојка је запросена*. – *А, мори девојко, нарани јенч'бс тој дете, па га тури да спије*. – *Ица Симеункин даја девојку за Пануша Мандију*). Функционална раслојеност важи за експресивне јединице. Деминутивно-хипокористични облици *ч'ера* и *ч'ерч'ица* ограничени су на фолклор (Реметић 1996: 472) (*Викаше гу њојна стара мајка / Дик се, дик се, ч'еро, и'ул'-Ц'ул'ијо / Тёбе идеф дёвет барјактара / Тёбе вал'а дёвет баиш'алёка* (нар. песма) *Има мајка / Па гу прати на воде* (нар. песма)), док је низ експресива формираних од основе *девојк-* (*девојкица / девојч'ица, девојч'е, девојч'енце*) одлика разговорног стила. Висока продукција дијалекатских творбених ликова лингвистичка је последица емотивне размене у оквиру истополног савеза, који се у патријархалној породици темељи на интимности, блискости и поверењу између старијих жена (мајке, бабе) и женског детета. Суфикси деминутивне (*-ица*) и хипокористичке природе (*-е, -енце*) нијансирају конотативни део значења деривата. Зависно од контекста емотивна компонента може мењати смисао на скали позитивне емоционалности – *девојч'ица* (*Ти си девојкица материрина, злато материно, материно све*. – *Мисли ка што она има девојкицу никој нема*. – *Күку, што прокл'ета беше тај млац'еја девојч'ица гу*. – *Теза-Анци'ушин Васил' се надаше сину, а доби девојч'ицу*), *девојч'е* (*Кому, тому панголозу л'и да дадем девојч'е? – Отура девојч'е од мужа*. – *Жене донјеја стамболски мафес, а девојч'ету јен сел'бен*. – *Отишла на бабине, алка-Цавино девојч'е родило мушко*. – *Мушко дете гу умре, те остаде ч'уч'ка сал със теј две девојч'ети*. – *Андрешка гу је од првога мужа, а о[д] другога мужа има сал теј две девојч'ич'и*. – *Девојч'ич'ама кроила по јено минтанч'е*) и интензитет експресије (*девојкица – девојч'е – девојч'енце* (*Девојч'енце гу је, да је живо, ка златна јабука*)), што се на комуникативном плану испољава као промена говорних поступака (Ристић 2004: 66). Особеност релације мајка – ћерка на лексиколошком нивоу рефлектује се нетипичним садржинским односом међу лексемама *мати, мајка – ч'ерка, девојка*. Парадигматска повезаност синонимских парова у литератури је интерпретирана као релациона опозиција, односно као конверзија, јер се чланови (конверзивни) не супротстављају већ се међусобно саодносе (Драгићевић 2007: 286).

10. Кћи из претходног брака брачном партнеру из новог брака означена је лексемом *пасторкиња*.

За претпоставку да однос маћеха – пасторка подлеже стереотипном мишљењу и да се уклапа у универзални шаблон о злој, окрутној маћехи и доброј, чедној пасторки немамо потврда у грађи.

11. Дистрибуција моћи у патријархалној породици децу рангира на маргину заједнице. Деца у задрузи имају статус нејачи, са изгледом да свој положај поправе током одрастања и да у перспективи стекну углед у заједници. Периферна позиција је привремена и прелазна, али захтева потпуну подређеност и послушност. Скупом правила којима је регулисано понашање деце успостављена је чврста дихотомија одрасли – деца и јасно су прописане њихове улоге. На сваком узрасном ступњу дете добија одређене задатке којима се укључује у породични живот и задружни рад. Угледањем на родитеље дете овладава вештинама своје културе и припрема се за улазак у заједницу као пуноправан члан, у складу са својом полном улогом. Процес социјализације је постепен, спор и другачији за мушку и женску децу (синове и кћери). Позиција детета и његова улога у породици могу бити поремећени услед нарушавања породичне структуре. Најчешћи фактори који доводе до промене породичног статуса детета јесу смрт једног или оба родитеља и усвајање. Однос средине према детету без родитеља представљен је сетом номинација са кохезионим обележјима 'сироче' и 'усвојено дете'.

11. 1. Потпуна социјална немоћ прати дете без оба родитеља, а у подједнако лошој ситуацији је и дете без оца или мајке. Тежак психички, материјални и друштвени положај сиротог детета изазива сажаљење и дубоко саосећање колектива, а такав емотивни став преточен је у семантички садржај јединица којима га говорници именују – *сироч'е, јетим, јетимч'е, јаднич', кукавч'е, црнич'е, нестрекњич'е*.

Денотативно значење „дете без родитеља или без једног од њих” подразумева негативну објективну оцену 'то је лоше / тешко', која аутоматски активира конотативни аспект свих чланова синонимског реда. Неутралном језгру су најближе доминанте *сироч'е* (*Она јадница рабџа по туји'е куч'е да израни теј њџне сироч'ич'и*) и *јетим* (*Андра рано останја јетим. – Тџму јетиму за атър. – Запискаше му деџа, теј јетими, од пискот срџе да ти пукне. – Сеџи сирџма у ч'џше ка јетим*), које садрже обавештење о породичном статусу детета, али и експресивни потенцијал, који се у одређеним комуникативним околностима актуелизује, при чему емотивне и прагматичке компоненте надјачавају идентификационе семе и потискују их у други план. Поред лексичког фона који именичке ознаке *сироч'е* и *јетим* са собом носе (типизирана колективна представа о јадном, незаштићеном, скрајнутом сирочету), субјекат именовања усложњава њихову садржину, оплемењујући је комплексом емоција које у њему побуђује хијерархијски и друштвени положај детета без родитеља. Равнотежа контактнoг паралелизма *сироч'е* – *јетим* (тур. *yetim*) премешта тежиште на релацију *сироч'е* – *јетимч'е* (*Жал ми је за тој нестрџч'џо јетимч'е. – Мара теза-Цавина останала сџс три јетимч'џта. – Теџа јетимч'ич'џа за атър сџџе уч'џним*). Према домаћем називу обликован је деминутив од турске речи, при чему суфиксација доприноси снажнијој експресивности. Висок степен интензитета на

плану израза постиже се деривационим моделом експресивна именичка основа + експресивни наставак, што садржини деривата *јаднич'е* (*Останало јаднич'е и без оца и без матере. – Све што ч'иним, ч'иним за атар тому јаднич'ету, мојему братанч'ету*), *кукавч'е* (*А: Тој Сандино кукавч'е кој гл'еда сбе? Б: Узела га при себе баба*), *црнич'е* (*Што ч'е ч'ини тој црнич'е црно што остаде јетим без оца и без матере*), *нестрекњич'е* (*Да има кој да помogne тема Стојанкинима нестрекњич'ич'ама*) даје примарно експресивну функцију, а комуникативном садржају осећајан, дирљив, потресан тон.

11. 2. Стереотипна улога детета зависи и од чињенице да ли је дете у крвном или доптивном сродству са члановима породице. Дете које су туђи људи усвојили и прихватили као своје у Призрену се маркира лексемом *посвојч'е*.

Лексикографски материјал антиципира постојање тренда усвајања девојчица (*Бе у цркву и видно Недел'ка Л'ал'у како посвои тој девојч'е*), што произлази из архаичне свести о потреби породичног збрињавања женске деце и њиховог колективног функционисања. Отуда у грађи гендерна асиметрија – : *посвојкиња* (*Ал'ушова посвојкиња*). Полни идентитет номината денотираног формално неиздиференцираном ознаком *посвојч'е* открива се у контексту (*Девојч'е посвојч'е Данка*).

12. Номинације детерминисане улогом у породици чине нуклеус концепта социјалних улога и конститутивни су елементи језгра ширег лексичко-семантичког скупа, односно фрагмента дијалекатске језичке слике света који се тиче социјалне карактеризације човека. Конфигурација лексичко-семантичке групе са хиперсемом 'улога женског члана уже породице' базирана је на механизмима регулације друштвено прихватљивог понашања и родним стереотипима у оквиру патријархалне српске призренске породице. Садржај улога реализује се по утврђеном обрасцу који обезбеђује предвидљивост и ефикасност функционисања породичне заједнице, а задати модели прилагођени су њеним приоритетима, стандардима и интересима. Вредности и норме датог културног простора креирају женске улоге жене у систему фамилијарних веза, а, поштујући их, жена коректно испуњава функције које су јој додељене породичним статусом. Млада женска особа уводи се у процес социјализације деловањем примарног агенса – породице, како би овладала типом понашања и међуљудских односа који су карактеристични за дату културу и како би усвојила морално-обичајна начела заједнице и лако се прилагодила традиционалним условима живота у патријархалној породици. Девојчица се одмалена припрема за интеграцију у ширу заједницу и учи се адекватном извођењу социјалних улога које јој се додељују одрастањем. Од мајке и старијих жена у породици учи се културолошки очекиваним улогама домаћице и мајке. „Родне улоге проистичу из поделе рада између мушкараца и жена, а затим обухватају нормативне процесе којима се, другим људима, преносе очекивања на основу пола” (Жунић 2012: 284). Ставови и уверења о подели улога конструкција су патријархалног поретка, историјски високо контекстуализована. У друштвеној пракси и идеолошкој свести Призренаца дубоко су уграђени дискриминаторни ставови, на основу којих се афирмишу пожељни

стилови понашања и обликује препознатљив модел скромне, подређене, тихе, брижне, нежне, пожртвоване женске особе и јаког, ауторитативног, предузимљивог, заштитничког, агресивног мушкарца. Културни стереотипи испољавају се у семантичком садржају номинационих јединица као фонски чиниоци значењске структуре. Дужности жене просторно су ограничене на кућу, а друштвени односи сведени на породични круг. У тим дометима жена је инфериорно и вредно испуњавала наметнуте задатке и функције, играјући унапред одређене улоге. На основу конотативних семантичких црта може се реконструисати став говорника према одређеним појавама, према себи и према другима и успоставити стереотип, владајући понашајни норматив конкретне дијалекатске средине. Носиоци типизираних улога изложени су вредносној процени колектива, који негативно оцењује жене које се не понашају према задатим моделима и као узор афирмише оне које по очекиваним социо-културним правилима испуњавају своје породичне улоге и приписује им прототипичне вредности (покорна, тиха, осећајна, умиљата, морална, часна жена; вредна, окретна, сналажљива домаћица, одана супруга; брижна, посвећена мајка; послушна, скромна кћи), маркирајући их одговарајућим језичким средствима којима се попуњава концепт традиционалних женских улога на дијалекатској језичкој слици света.

ЛИТЕРАТУРА

- Бјелетић 1995:** М. Бјелетић, Турцизми у српскохрватској терминологији сродства, *Лужнословенски филолог*, LI, Београд, 203–221.
- Богдановић 2011:** Невеста – нова и/или непозната, *Етно-културолошки зборник*, XV, Сврљиг, 177–180.
- Букумирић 2012:** М. Букумирић, *Речник говора северне Метохије*, Монографије 15, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Драгићевић 2007:** Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Завод за уџбенике, Београд.
- Елезовић 1998:** Г. Елезовић, *Речник косовско-метохијског дијалекта*, I–II, Приштина.
- Железна 2009:** Ю. В. Железна, *Лингвокогнитивное и лингвокултурное исследование концепта семья*, Автореф. дис., Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/lingvokognitivnoe-i-lingvokulturnoe-issledovanie-kontsepta-semya#ixzz3xyLYGGr3> (преузето 10. 10. 2015)
- Жунић 2012:** Н. Жунић, Родни стереотипи о женама и мушкарцима у политици, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, LXIII, 281–296.
- Петровић 2012:** С. Петровић, *Турцизми у српском призренском говору*, Монографије 16, Институт за српски језик САНУ, Београд.

- Реметић 1996:** С. Реметић, *Српски призренски говор I*, СДЗБ, XLII, 1996.
- Ристић 2004:** С. Ристић, *Експресивна лексика у српском језику*, Монографије 1, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- РМС:** *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Матица српска, Нови Сад, 1967–1976.
- Рот 2010:** Н. Рот, *Основи социјалне психологије*, Завод за уџбенике, Београд.
- РСАНУ:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, САНУ – ИСЈ, књ. I–XIX.
- Требјашанин 2009:** Ж. Требјашанин, *Представе о детету у српској култури*.
- Требјашанин, Лаловић 2011:** Ж. Требјашанин, З. Лаловић, *Појединачу у групи*, Подгорица. Завод за уџбенике и наставна средства.
- Фасмер 1986:** М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, Тома I–IV, Прогрес, Москва.
- Чаусидис 2010:** Н. Чаусидис, Мати хлеба. Женски аспекти наћви, пећи и црепуље у словенском фолклору, у релацији с праисторијским традицијама, *Традиционална естетска култура. Хлеб*, Ниш, 131–167.
- Gluhak 1993:** А. Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb.
- Skok I–IV:** Р. Skok, *Etimologijski rečnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971–1974.
- Škaljić 1966:** А. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.

Tanja Z. Milosavljević

THE LEXICAL-SEMANTIC GROUP OF NOUNS WITH THE HYPERSEME
'THE ROLE OF CLOSE FEMALE FAMILY MEMBERS'

Summary

In the patriarchal community, the women only held peripheral positions. The basic duties of a woman were to raise the children, do the housework and care for her husband, while her behavior was prescribed by the patriarchal code (modest, chaste, faithful, obedient, humble, hard-working). The cultural pattern defines the inferior position of the woman in the circle of the family and places her on the margins of social life. The biological and sociological roles of the woman in the traditional Prizren family are very complex and are layered, not ranked equally. A more favorable position for a woman was the role of the mother, housewife and mother-in-law, while the less favorable positions were assigned to the bride, woman with no children and

daughter. A stereotypical representation of a woman as a wife, housewife and mother is sealed in the cultural code of the Serbs from Prizren, and in the dialectical image of the world it is represented by lexical units distributed into ranks with cohesive semantic features of 'wife' (*жéна, домаш'ица, вéзме*) 'bride' (*снáа, невéста, младаневéста, нýса, нýска, и'ел'и́на*), 'barren woman', 'woman who has just given birth' (*лоу́са*), 'mother' (*мáти, ма́јка, мóна, нáна, дáда, мајки́ца, матерéина*), 'step-mother' (*мач'еá*), 'grandmother' (*бáба, ма́јка, мајч'и́ца, дáда, нáна, стáра, бáпч'е, нáнка, нáнч'е*), 'daughter' (*ч'ёрка, девóјка, ч'ёра, ч'ерч'и́ца, девојки́ца / девојч'и́ца, девóјч'е, девојч'ёнце*), 'step-daughter' (*пасторки́ња*). The lexical basis of this research is provided by the volume *Zbirka reči iz Prizrena* written by Dimitrije Čemerikić.

Key words: the social role, a female member of the family, patriarchal society, the Serbian language in Prizren.